

RUS TILINI O'QITISH METODIKASI VA TEXNIKASI

Qaxarova Alomatxon Abdijabbarovna
Shayxontohur tumani kasb-hunar maktabi
oliy toifali o'qituvchisi

Annatsiya: Rus tilini o'qitishning asosiy usullariga an'anaviy ravishda o'qituvchining so'zi, suhbat, til va nutq materialini kuzatish usuli, vizualizatsiyadan foydalanish, kitob bilan ishlash kiradi.

Kalit so'z: Til, morfologik, sintaktik, algoritim, diktant.

Til bo'yicha bilim va malakalarni o'zlashtirish bilan bog'liq holda o'quvchilarda izchil va chuqur fikrlash malakalarini shakllantirishda suhbat usuli katta ahamiyatga ega. Odatda suhbat o'quvchilar bilan yanada qulayroq material (grammatik, leksik, grammatik va stilistik) ustida ishlashda, izchil taqdimot ko'nikmalarini rivojlantirishda, ijodiy topshiriqlarni bajarishda, lekin ko'pincha muammoli ta'lim tamoyilini amalga oshirish usuli sifatida ishlatiladi.

Til darslarida suhbatni o'tkazish xususiyatlari darslarning maqsadiga ham bog'liq: ularga yangi bilimlarni etkazishda o'quvchilarning tafakkurini faollashtirish; yangi grammatik yoki boshqa mavzu bilan bog'liq ilgari o'rganilgan narsalarni takrorlash va takrorlash; faktlarni birlashtirish, tizimlashtirish, umumlashtirish; xato haqida ogohlantirish; nazorat qilish va h.z.

Suhbatlarning har xil turlari mavjud: kirish (yangi materialni avval o'rganilgan bilan bog'lash, o'quvchilarni keyingi aqliy operatsiyalarga tayyorlash uchun); evristik (o'quvchilarga ma'lum bo'lgan lingvistik faktlarni hisobga olgan holda savollar berish orqali lingvistik hodisani tahlil qilish bilan bog'liq holda xulosalar chiqarish); tizimlashtirish, ba'zan ijodiy elementlar bilan; birlashtirilgan.

O'qituvchi tomonidan savollar berish metodologiyasi o'quv materiali yoki ko'nikmalarining tabiati, ularni idrok etish psixologiyasining xususiyatlari va o'quvchilar tomonidan pedagogik jarayon bosqichlari (til va nutq qobiliyatlari bo'yicha bilimlarni dastlabki shakllantirish, ularni birlashtirish, tekshirish), umumiy didaktik talablar bilan bog'liq maqsadlarni o'zlashtirishi bilan belgilanadi. Shunday qilib, suhbat davomida yangi material bilan tanishayotganda, til hodisasining mohiyatini aniqlash, shuningdek, mexanik yodlashni yo'q qilish uchun savol berishda mantiqiy bog'liqlik va ketma – ketlikka rioya qilish juda muhimdir, va mustahkamlash va takrorlashda faktlarni ko'rib chiqish va ularni yangi aloqalar, munosabatlar va vaziyatlarda, yangi materialda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirish.

Morfologik va sintaktik toifalarni ko'rib chiqishda keng qo'llaniladigan grammatik savolni shakllantirish usuli talabalarning aqliy faoliyatini faollashtiradi, til hodisalari belgilarini aniqlashga yordam beradi.

Ilgari o'rganilgan narsalarni yangisi bilan bog'laydigan savollar tizimi talabalarni faollashtiradi. Masalan, 5-sinfda "ism nutqning bir qismi sifatida" mavzusini o'rganib, o'qituvchi talabalarni ot tushunchasini bunday savollar va vazifalar tizimi bilan kengaytirishga olib keladi:

- Qaysi so'zlar ot deb ataladi?
- Otlarga misollar keltiring (alohida so'zlar va jumlada).
- Ismning jinsini qanday aniqlash mumkin? (misollar).
- Ismlar qanday o'zgaradi? (misollar).
- Qaysi ismlar jonli va jonsiz deb ataladi? (misollar).
- Qaysi ismlar to'g'ri va umumiy otlar deb ataladi? (misollar).
- Demak, ot qanday xususiyatlarga ega?

Bunday takrorlashdan so'ng, ismning nutqning bir qismi sifatida tavsifiga o'tish juda oson, bu so'zning tor ma'nosida unchalik ko'p narsaning nomini emas, balki kimning savoliga javob beradigan barcha narsalarni anglatadi? yoki nima?

Talabalarning suhbat jarayonida savollar berishda ishtirok etish faolligini oshiradi. Suhbat elementlari bilan til darslarining samaradorligini, maktab o'quvchilarining savollarga javob berish qobiliyatini, ko'rib chiqilayotgan holat uchun o'z misollarini tanlashni, til faktlarini tahlil qilish asosida xulosalar chiqarish qobiliyatini ko'rsatadi.

Bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish uchun savollar taklif etiladi, masalan, faktlarni taqqoslashni, ularni umumlashtirishni, boshqa grammatik toifalar bilan bog'lanishni talab qiladigan katta grammatik mavzuni o'rganish oxirida; aytaylik-raqam nomini o'rgangandan so'ng:

- Nima uchun raqamni nutqning rasmiy qismlari emas, balki mustaqil deb hisoblash kerak?
- Miqdoriy va tartibli sonlarning qiymati va pasayish shakllari o'rtasidagi farq nima?
- Raqamlarni ularning pasayish turlariga qarab qaysi guruhlarga bo'lish mumkin?
- Oddiy, murakkab va kompozit raqamlar o'rtasidagi farq nima?
- Qirq, to'qson va yuz raqamlarning pasayish xususiyatlari qanday?
- Raqamlar nomlarini qanday tahlil qilish kerak?

Tilni o'qitishning boshqa usullari qatorida va ular bilan birgalikda o'qituvchining so'zi – mazmunli, aniq, mantiqiy-izchil, aniq va kerak bo'lganda, hissiy va majoziy, har doim adabiy-to'g'ri, tushunarli – pedagogik jarayonda tashkiliy va etakchi hisoblanadi.

O'qituvchining so'zi kirish so'zlari, mavzuni bayon qilish, ko'rib chiqish va umumlashtirish uchun ishlatilishi mumkin.

O'qituvchining so'zi o'quvchilarning aqliy va nutq faoliyatini faollashtiradi, bu o'quvchilarga yoki o'quvchilarga o'qituvchiga u bilan bog'liq savollar, diagrammalar, jadvallar, darsdagi yozuvlarni chizish, til faktlarini tasniflash, ularni taqqoslash, nutqda foydalanish va boshqa usullar bilan osonlashadi.

O'qituvchi so'zi o'qituvchining asosiy, izchil va tizimli taqdimotni tanlashiga yordam beradigan usul bo'lib, ko'pincha murakkab mavzuni o'rganishda qo'llaniladi, bu sizga dars vaqtidan tejamkorlik bilan foydalanishga imkon beradi.

Masalan, noaniq shaxsiy jummalarni va to'liq shaxsiy jummalarni noaniq leksik ma'noga ega so'z bilan ifodalangan mavzu bilan farqlash uchun, juftlashgan jummalarni taqqoslashda: 1) ular derazani qattiq taqillatishdi. Kimdir derazani qattiq taqillatdi. 2) bog'da ular quvnoq va baland ovozda kulishdi. Bog'da kimdir quvnoq va baland ovozda kuldi o'qituvchining tushuntirishidan samarali foydalaniladi, bu ko'rib chiqilayotgan juft misollarning ma'nosi va ularning turli grammatik mohiyatiga mos kelishini aniqlashga qaratilgan. Ikkala jumladagi aktyor noaniq fikr yuritadi: kimdir. Biroq, grammatik jihatdan bu jumlar bir-biridan farq qiladi: birinchi jumalarda bu noaniq shaxs umuman nomlanmagan, shuning uchun bu jumalarda mavzu yo'q. Ikkinchi jumalarda u hali ham noma'lum bo'lsa ham nomlangan. Ularda mavzu bor. Shuning uchun ikkinchi jumalar to'liq shaxsiydir. Noma'lum fikrlaydigan odam umuman nomlanmagan birinchi odamlar noaniq shaxsiydir.

O'qituvchi nutqining pedagogik samaradorligi, albatta, birinchi navbatda uning ilmiy mazmuni, mantiqiyliqi, ishonchi, nafaqat umumiy grammatik va stilistik to'g'riligi, balki stilistik mahorati bilan ham belgilanadi. Ammo nutqning sof tashqi tomoni ham katta ahamiyatga ega: ovoz tembrini, uning kuchi, ravshanligi, ovozi.

Talabalarni umumlashtirishga olib keladigan til faktlarini faol idrok etish usuli sifatida maqsadli kuzatish usuli ham muhimdir. Kuzatishlar turli holatlarda mumkin: lingvistik faktlar, qonunlar va ularning nazariy va amaliy assimilyatsiyasi bilan tanishishda; talabalarning leksik zaxirasini kengaytirishda, ularning nutq madaniyati ustida ishlashda; til bo'yicha bilim va ko'nikmalarni mustahkamlashda, ularni tekshirishda.

Turli xil taqqoslashlar, taqqoslashlar yordamida kuzatuvlar maktab o'quvchilarining nutqini boyitadi va til faktlarini ko'rib chiqishda ularni chegaralashga, qo'llashga o'rgatadi (masalan, sifatlar va kesimlar).

Materialni muntazam ravishda takrorlash zarurligini hisobga olib, metodistlar ma'lum bir sinf uchun dastur doirasida istiqbolli o'qitish printsipini amalga oshiradilar, morfologiya, sintaksis va tinish belgilari bo'yicha darslarni bog'laydilar va shu bilan birga maktab o'quvchilarining nutqini rivojlantirish masalalariga katta e'tibor berishadi.

Talabalarning imloni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishini oshirish o'quvchilarga nutq vositalarining boyligini va ularni o'zlashtirishning ahamiyatini ochib beradigan darslarni tashkil etish orqali ta'minlanadi.

Ko'pgina imlo qoidalarini iqtisodiy jihatdan takrorlash uchun qulay bo'lgan lug'at diktantlari, grammatik effektlar bilan bir qatorda, so'zlarni grammatik va imlo xususiyatlariga ko'ra o'zaro bog'lash va tasniflashni o'rgatadigan, xotirani rivojlantiradigan "o'rganilgan" diktantlar va ularning boshqa turlari eng yaxshi adabiyot asarlari materialida bir vaqtning o'zida talabalarning imlo va tinish belgilarini mustahkamlaydi, ularning tilga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Bilimlarni o'zlashtirish, til ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida talabalarning aqliy va amaliy ishlarini boshqarish turlaridan biri bu sharhlashdir. Talabalar tomonidan til hodisalari, faktlarga og'zaki va yozma sharhlar qo'llaniladi. O'qituvchilar ko'rib chiqilayotgan topshiriqning ijobiy tomonini vaqt o'tishi bilan yaqinlashishni, uslubni tushuntirish va uni amalga oshirishning deyarli bir-biriga mos kelishini, imlo darslarida sinf bilan aniq ritmni o'rnatishni, materialni dastlabki o'zlashtirishda uning sezilarli darajada faollashishini ko'rib chiqadilar. O'rganilayotgan mavzuga qarab, post-post imlo talaffuzi va yozma izohlarni almashtirish mumkin.

Mantiqiy asoslangan va qonunlarga, o'qitish tamoyillariga javob beradigan grammatik va imlo tahlilini takomillashtirish nazariyasi va amaliyotida yangi qadamma'lum bir fikrlash va harakatlar tizimida ketma – ket operatsiyalarni ajratish.

Algoritm ustida ishlashda quyidagi ish bosqichlari taklif etiladi. Birinchi bosqich-algoritm, uni qo'llash tartibi va fikrlash modeli bilan tanishish. Ikkinchi bosqich-algoritmni o'zlashtirish. Algoritm bilan ishlash faqat o'qituvchining talabaning aqliy harakatlari ustidan nazorati o'rnatilgan taqdirdagina muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin, agar bu harakatlar qayd etilsa, qayd etilsa (qoidani qo'llash namunasi yordamida talaffuz qilinsa). Uchinchi bosqich-konsolidatsiya. Ushbu bosqich algoritmi o'zlashtirish muvaffaqiyatining doimiy diagnostikasi bilan bog'liq. Rus tilini o'rganishni tashxislashning samarali vositalaridan biri bu test. Birlamchi konsolidatsiya bosqichida mustaqil ish amalga oshirilgandan so'ng darhol tekshiriladi. Eng samarali usul-bu sinov bilan birga kelgan nazorat kartasida o'z-o'zini tekshirish va o'zaro tekshirish. To'rtinchi bosqich-nazorat. Ushbu bosqich testlar asosida ham amalga oshiriladi. Ammo nazorat testida imlo harakatlari taqqoslash, farqlash va kerakli javobni tanlash harakatlari bilan to'ldiriladi. Sinov endi so'zlarni yozishni emas, balki vazifaning xususiyatiga qarab to'g'ri javob raqamini tanlashni o'z ichiga oladi.

Amaldagi algoritm o'ylamasdan yozishga olib kelmaydi, mantiqiy fikrlash zanjirini xotirada saqlashga yordam beradi, tizimlashtirilgan bilimlarni ongli ravishda qo'llashga yordam beradi.

Imlo mashqlari tizimida diktantlarning har xil turlari ma'lum. Lug'at diktantlari-besh daqiqa maktab o'quvchilarining bilim va ko'nikmalaridagi bo'shliqlarni bartaraf

etishga qaratilgan minimal vaqtni talab qiladigan mashqlar turlaridan biri sifatida tajriba bilan sinovdan o'tkaziladi. Bunday darslarning ta'siri materialni yaxshi, puxta tanlash va ularni muntazam ravishda o'tkazish bilan ta'minlanadi.

Erkin diktantning o'ziga xos xususiyati shundaki, u imlo mashqlari sifatida ishlatilishi mumkin (masalan, agar talabalar diktant matnidagi yozuvlarda ma'lum shakllar, tuzilmalarni saqlashga taklif qilinsa – ishtirok etish, nomuvofiq ta'riflar va ostida.) va maktab o'quvchilarining umumiy rivojlanishi uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan vazifa sifatida, ularning e'tiborini tarbiyalash, nutqni rivojlantirish, ularning so'z boyligini boyitish, leksik, grammatik sinonimiyadan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish (masalan, sinonim sintaktik tuzilmalardan foydalanish), yorqin, majoziy nutq elementlari, turli xil ifoda vositalari.

Erkin, ijodiy diktant singari, uning tarbiyaviy ahamiyati va u ko'zlagan o'quv maqsadlari nuqtai nazaridan ko'rib chiqilishi va baholanishi kerak. Yozma ishlar tizimini shakllantirishning turli bosqichlarida ushbu mashqning mohiyati to'g'risida turli xil fikrlar bildirildi: talabalar tomonidan berilgan so'zlar bilan jummalarni yozib olish va o'qituvchi tomonidan yozilgan matnni talabalar tomonidan ish jarayonida ma'lum so'zlar, iboralar kiritilishi bilan yozib olish to'g'risida; boshqa hollarda – so'zning ba'zi shakllarini, tuzilmalarini boshqalar bilan almashtirish bilan. Ijodiy diktant o'qituvchi tomonidan qo'yilgan maqsadlarga, shuningdek mashqlar tartibiga qarab ogohlantiruvchi, eshitish, ko'rish, o'qitish va nazorat bo'lishi mumkin.

Profilaktik diktant imlo elementlarini o'zlashtirishda foydalidir, variantlarning asta – sekin murakkablashishi bilan-individual so'zlardan (agar imlo tabiati bunga imkon bersa) jumlagi va kichik izchil matnga qadar. Ma'lum bilim va ko'nikmalarga ega bo'lganda va ularni birlashtirish zarur bo'lganda, tushuntirish diktatsiyasi mumkin.

"Men o'zimni tekshiraman "o'quv diktanti har bir maktab o'quvchisining savodxonligini o'z-o'zini tekshirish usuli bo'lib xizmat qiladi. Talabalarning qiyin imlo, imlolarni diktant qilish jarayonida ta'kidlashi bolalarga o'qituvchiga ushbu so'zlar, shakllar, iboralarning to'g'ri uslublari to'g'risida savollar berishga imkon beradi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, ushbu turdagi diktant talabalarning savodxonligini oshiradi, ularni mustaqil ishlashga tayyorlaydi.

Nazorat diktanti juda ko'p tayyorgarlik ishlarini talab qiladi. Oldingi matnning yangi diktantidan oldin talabalar tomonidan ko'rish foydalidir.

Nutqni rivojlantirish bo'yicha mashqlar, ularga ma'lum lingvistik ifodani, tegishli so'z boyligini, frazeologik va grammatik vositalarni tanlashni talab qiladigan mantiqiy xarakterdagi vazifalarni kiritish bilan qurilgan bo'lib, alohida o'quv va kognitiv ahamiyatga ega. Keling, ulardan faqat bir nechtaga qisqacha to'xtalamiz.

Taqdimot-rus tili va adabiyoti darslarida mashq turi. Talabalar bilan taqdimot mazmuni, uning rejasi, tuzilishi, uslubi va qayta hikoya qilish savodxonligi bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

Pedagogik jarayonning eng muhim bosqichi maktabda insholar tayyorlashdir. Shu bilan birga, turli xil usullar qo'llaniladi – lug'at ishi, grammatik va stilistik mashqlar, leksik va grammatik sinonimlar bilan ishlash, o'xshash va o'ziga xos matnlarning turli jihatlarida tahlil qilish.

O'quvchilarning bilim faolligini rivojlantirish, ularning tafakkurini kuchaytirish, o'qiganlarini anglash, bilimlarni nutq amaliyotida o'zlashtirish va qo'llash darslik bilan ishlashga yordam beradi.

Darslik bilan ishlash yangi til materiallari bilan tanishishning boshida, uni o'zlashtirish jarayonida va dars oxirida amalga oshirilishi mumkin; o'rganilganlarni birlashtirish, takrorlash va talabalarda ma'lum nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda.

Darslikning nazariy va amaliy qismi bilan ishlashning turli xil uslubiy usullari mavjud. O'quvchilar bilan grammatik xarakteristikada, qoidada fikrlarning tartibi va o'zaro bog'liqligini kuzatib borish, ushbu fikrlar o'rtasidagi munosabatlar va mantiqiy bog'liqlikni aniqlash, ko'rsatilgan grammatik xususiyatlarni ta'kidlash orqali o'qituvchi maktab o'quvchilariga rus tilidagi darslikning nazariy qismini tushunishga, ta'rif va qoidalarning grammatik kategoriyalaridan xabardor va o'zlashtirishga o'rgatadi.

Grammatik ta'rifda uning mantiqiy asosini ochib berish har doim muhimdir. Masalan, tugash ta'rifida bu nima:

- so'zning o'zgaradigan qismi;
- gapdagi so'zlarni bog'lash uchun xizmat qiladi.

Grammatik ta'riflar ustida ishlash nafaqat til tuzilishini ongli ravishda o'zlashtirish uchun, balki turli xil mashqlar yordamida imlo qoidalari uchun ham mustahkam poydevor yaratadi. Darslikning imlo qoidalari yodlanmasligi kerak, balki aqliy va nutq faoliyati, mashqlarni bajarish jarayonida ongli ravishda o'zlashtirilishi kerak. Ular uchun material, shuningdek grammatik vazifalar uchun darslikning amaliy qismi bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Selivanov V.S. Педагогика: Учеб. пособие. - Смоленск, 2001. - 151 с.
2. Ravkin Z.N. Великие реформаторы школы // Педагогика: науч.-теорет. журн. - 1992. - № 5- 6. - С. 81-86.
3. Kryuchkova L.S., Мощинская Н.В. Практическая методика обучения русскому языку как иностранному: Учеб. пособие. - М: Флинта: Наука, 2013. - 480 с.